

ESKIL BLOCK:

Borgerlig kultursyn

Den debatt om kulturens villkor som inleddes av Leif Carlsson i våras fortsätter här med ett inlägg av tekn lic Eskil Block. Det totala kulturfältet måste ses som en enhet och olika satsningar vägas mot varandra. Låt Operans föreställningar visas i TV så att priset per åskådare radikalt reduceras. Men grundproblemet är skolan och utbildningen. Det är sannerligen hög tid att de storståtliga ord – som frihet, kvalitet och nyskapande – på vilka folkpartiets kulturpolitik baseras också kommer till användning när det gäller att ifrågasätta dagens skolväsen.

Efter 60-talets och det tidiga 70-talets vänsterextremism, avvikarkult och sterila estetiserande är tiden kommen att formulera en borgerlig kultursyn. Den debatt som Svensk Tidskrift rivit igång får inte stanna vid stöd åt konsten eller beröm åt liberala politiker; den måste inkludera kulturens materiella bas och hårdare trycka på behovet av kompetens, skicklighet och kringsyn i samhället som helhet, med tonvikt på utbildning och offentligägda massmedia.

Borgerlig kultursyn får inte stanna vid en uppsummering av de tre befintliga borgerliga partiernas traditionella ståndpunkter, än mindre vid deras kompromisser på skol- och kulturpolitikens fält främst under 60- och 70-talen. Vi måste övervinna en allmän rädsla att passera grindar framåt eller bakåt i "utvecklingen", ett räddhågat fasthållande vid det bestående och beprövade. Men heller inte hamna i en anarkistisk förälskelse i mångfärgad "konstnärlighet", avvikande originalitetsjakt. Stig Strömholm visar en mer konstruktiv väg när han (i Svensk Tidskrift nr 7/83) utgår från ordets grundbetydelse "odling" – att bryta ny mark men också hävda inmutad, att prisa individuella prestationer men också glädjas åt frivillig gemenskap. Att – som Strömholm själv gjort i sitt författarskap – förena vetenskap och konst, teknisk skicklighet och inkännande i andra människors situation.

Det centrala problemet i borgerlig kulturpolitik har Strömholm också berört då han nämner hur "kulturpolitik" missbrukats i diktaturena (att inte tala om katolska kyrkan längre tillbaka); kulturen får aldrig bli "ett kitt i ett smidigare löpande samhällsmaskineri". Jag tror

man med fördel kan gå längre: hänvisa till att borgerligheten, inte bara i sin kultursyn utan i hela sin samhällssyn, var en revolt mot feodal dirigism till förmån för kompetens oavsett bördsrätt, för insikt och vidsyn – i tävlan på en marknad.

Skall staten ge stöd?

Problemet för en borgerlig kultursyn är i själva verket hur man, mot en sådan bakgrund, kan försvara statsingripanden. När Leif Carlsson gör detta (i Svensk Tidskrift nr 1/83), använder han inte borgerliga argument utan feodala; hänvisar inte till utbredda behov utan till privata preferanser: "jag föredrar mångfald framför likriktning, skönhet framför torftighet och jag har inte de ringaste samvetenskval för att nyttja politiska medel för att åstadkomma . . . bättre . . . alternativ. Är det inte detta politiken handlar om?"

Hur mycket jag än uppskattar Leif Carlsson i andra sammanhang, är detta en ytterligt svag motivering. Lika svagt är hans försvar för Operan: om en verksamhet, som inte är direkt samhällsnyttig, och som knappast fortlever som nyskapande konst, måste subventioneras med 500 kr per biljett medan ungdomen frivilligt reser till Göteborg och betalar hotellrum och järnväg därtill för att höra annan musik, då är det ärligare att hävda att Operan i själva verket är en resurs för statsbesök och bör finansieras via UD:s budget. Men Carlsson har rätt i att flera andra verksamheter (bl a vissa forskningsfält, exklusiva museer osv, att inte tala om dagspressen) också uppstår betydande understöd som eventuellt inte skulle tåla en folkomröstning. Det är därför viktigt även för oss icke opera-fantaster att klargöra varför vi tycker att vissa

kulturformer faktiskt bör stödas, trots att de inte skulle klara sig på en marknad.

Universitetskanslern framförde i SvD nyligen ett annat argument, i hans fall till försvar för mer exklusiv grundforskning – att den behövs för att vi skall kunna kommunicera med andra kulturnationer. Kulturen är alltså inte ett kitt för att hålla samman Sverige enbart, utan för att hålla ihop de västerländska samhällena. Men inom forsknings- och industripolitik talar man mer och mer om behovet av att prioritera vissa sektorer på bekostnad av andra, och medan man inom försvaret håller på att det inte duger att sänka beredskapen för djupt (eftersom det tar tid att rusta upp) krävs även där vissa rationellt motiverade avgränsningar.

Borde det inte vara möjligt att se det totala kulturfältet som en enhet, och inom detta väga olika satsningar mot varandra? Är det nödvändigt att hålla Operan uppe, varför då inte låta Operans anställda fullgöra en del av sin tjänst på TV för att nå en större publik – eller televisera samtliga Operaföreställningar, så att priset per åskådare radikalt reduceras.

Måste vi satsa på just operamusik från Europa – eller skapa en nationell sångscen med bredare repertoire, både tidsmässigt och etnografiskt? Inom ramen för en borgerlig ideologi räcker det inte att peka på att vissa skickliga yrkesutövare behöver kläder och mat – det gäller också att visa varför det de gör är värt ett stöd, utöver det de själva kan skaffa sig, ute på marknaden.

Ja, varför bör man alls stöda somliga kulturfomer men inte andra? Leif Carlsson söker ta sig ur den diskussionen med

argument som uppriktigt sagt verkar en smula tarvliga. Ritt Bjerregård må privat vara en korrumperad politiker, liksom Mogens Glistrup otvivelaktigt är det. Men när dessa båda har ifrågasatt vissa former av stöd till sådan kultur som marknaden inte efterfrågar behöver de inte för den skull ha fel i sak.

Tanken att en tonsättare, diktare eller skulptör som inte förmår sälja sina produkter ovillkorligen måste ha statspension är inte självklar. De behöver inte svälta – antingen kan de ha ett arbete vid sidan av, eller söka uppdrag hos en beställare. "Både Shakespeare och Mozart arbetade under valoriseringstvång; deras konst blev inte sämre för det". Vissa konstnärer har kommit att få en speciell relation till ett företag eller en kommun, och ur detta har fötts speciella kvaliteter. Avgörande är att stöd kräver selektion – alla kan ju inte få stipendier – och att utdela mer än tidsbegränsade stipendier, baserade på konkreta prestationer, innebär att instifta privilegier som från borgerlig utgångspunkt (i motsats till feodal) är svåra att motivera.

Olika aspekter på kulturpolitiken

För en renodlad borgare ligger det nära till hands att säga: "Den välgjorda hantverks- eller industriprodukten, den geniala romanen, den lysande filmen eller det välkomponerade musikstycket kan ju säljas, kanske tom internationellt, och behöver inget stöd; det usla är inte värt sådant."

För en socialist är det lätt att motivera kulturpolitiken – han misstror ju marknaden, ser den som en utslagningstävlan, där bara den starke gynnas, och hans uppgift är att slå vakt om den svaga, det

svaga; kulturen är för honom något kollektivt, inte individuellt.

För en nationellt eller feodalt inriktad person har kulturpolitiken en annan uppgift: en renhållande. Mycket av det nya är för honom uselt, trots att eller just för att det efterfrågas; kulturen är ett kitt som håller samman nationer och samfund, och som därför inte bör spädas ut med främmande materia.

Anarkisten är av princip emot organisationer; hans motivering skulle vara att marknaden slätar ut, gynnar det genomsnittliga, minskar mångfalden – filmen kan tänkas vara ett bra exempel. Men borgaren ville ju bli fri från statskyrkor och konventikelplakat, präststyrd opinionsbildning och statsdirigerade massmedia, eliminera skråväsen och yrkesförbud. Hur kan han då driva "kulturpolitik"?

Motiv för samhällets stöd

Jag vill dock inte mena att man ens från renodlat borgerlig utgångspunkt behöver avvisa kultursatsningar från samhällets sida; på kommunal basis har de snarast uppstått i städer, i borgerlig miljö. Men de beslut som tas statligt, med ringa folkligt deltagande, måste motiveras tex så:

1. Då marknaden är lika viktig konfliktlösare som valurnan för en borgerligt tänkande person, är särskilda insatser motiverade då den satts ur spel, genom monopolism eller av kostnadsskäl (Carlssons operaexempel). I Sverige föreligger tex på flera håll lokala tidningsmonopol och dessutom nationellt i bokdistributionens grossistled och i pressbyråväsendet. Men det är inte självklart att insatserna behöver bestå i pekuniärt stöd – ett alternativ kan vara att lagstift-

ningsvägen eller genom lättnader på kostnadssidan underlätta nyetablering.

2. Då det föreligger ett intresse för en viss kulturform som inte kunnat manifestera sig på marknaden (tex för monumentalarkitektur) är det rimligt att denna konstform stöds – genom offentliga beställningar. Man kan också hjälpa till att organisera ett intresse som föreligger, via bildningsrörelser eller gruppbildningar lokalt.

3. På ett område måste man räkna med att samhället har det dominerande inflytandet – utbildningens. Här måste man stöda också små grupper.

Men om man nu gör dessa insatser med vissa ideologiska målsättningar – tex frihet, mångfald och kvalitet – då är det nödvändigt att kritiskt granska det som görs idag, hur besluten fattas, pengarna används, satsningarna styrs. Och det gäller inte enbart det snäva konstnärliga området, utan framför allt etermedia, forskning och utbildning där de verkligt stora satsningarna görs. Man finner då ofta att det inte alls är så att en medveten politik har förts, eller att satsningarna följts upp. Det vanliga är tvärtom att satsningar på avgränsade fält drivs fram av små påtryckargrupper eller starka personligheter (Olof Rydbeck i musikradion, Harry Schein då det gäller filmen, Stellan Arvidsson och Alva Myrdal då det gäller de pedagogiska experimenten i skolan) och att under lång tid därefter varken pressen eller politikerna vågar peta på det som åstadkommit. Inom forskningen och de konstarter (främst filmen) som har en internationell vädjobana, kommer korrektiv in utifrån, men på etermedias område och då det gäller utvärderingen av vårt skolsystem

är det särskilt illa beställt; föräldrar och lärare har föga att säga till om.

I äldre tider, under ett mer eller mindre feodalt system, var kulturpolitiken liksom all annan politik en politik *för* landet och folket, inte *av* folket. Marknaden och valurnan hade till syfte att rätta till detta. Men i våra dagar tas många politiska beslut på hög nivå, i en liten grupp; där sätter man sig galant över vad menigman vill ha. Det finns situationer där detta är nödvändigt – man kan ju inte tillsätta kirurgprofessorer efter partimeriter eller tillfråga städgummor hur elementarpartikelfysik bäst bör bedrivas. Ändå är det tydligt att när en liten elit sluter sig mot insyn och vägrar ompröva beslut, krävs ett korrektiv.

För egen del tror jag att en framkomlig väg kan vara decentralisering, både av utbud och beslut. Teatern har genom att öka antalet scener och genom gästspel i landsorten och på senare tid via TV nått ständigt ökande antal åskådare utan att ge upp nyskapandet. Bildkonsten och särskilt skulpturen har nått ut i kommuner och företag. Forskningen har i ökande omfattning accepterat att popularisering måste till för att motivera anslagen för ökande grupper. T o m TV har gått med på en viss decentralisering – medan dess personalpolitik ännu ropar mot himlen! Men hur är det med skolan?

Frihet och mångfald i utbildningen

Vi har idag ett system där ett fåtal specialskolor, därunder Adolf Fredriks musikskola, kämpar för sina liv. Medan invandrarna åtnjuter hemspråksundervisning till ofta höga konstnader per elev – även i fall där de inte är svenska medborgare – kan en svensk inte kräva att få

specialundervisning om man har bibel-
språk eller datakunnande till hemspråk.
Våra universitet har intagningsbestäm-
melser som tycks vara avsedda att dölja
arbetslösheten snarare än att ge de mest
begåvade en god start i livet, och politi-
kernas vägran att ge våra professorer
lättnad i sammanträdena eller internatio-
nellt gångbara löner driver alltfler av
dem i landsflykt.

Om nu decentralisering visat sig så
värdefull i den övriga kulturpolitiken,
varför inte pröva den på skolans områ-
de? Giv kommunerna ökad frihet att for-
ma sina skolor, universitetens upptag-
ningsområden möjlighet att forma hög-
skolorna efter sina lokala politiska majo-
riteter. Satsa på mångfald, frihet och
kvalitet också där – släpp barnen fria ur
deras andliga Prokrustesbädd! Då kan
Sverige på nytt bli en kulturnation.